

PEGAN, Srećko

prostorni plan Vukovarsko-srijemske županije (s A. Marinovićem-Uzelcem, 2002), generalni urbanistički plan Slavenskoga Broda (s T. Jukićem, 2004), prostorni plan uređenja Iloka (2007). Autor je i suautor mnogih znanstvenih i stručnih članaka te knjiga *Prostorni i urbanistički razvoj Osijeka. Kritika i prijedlozi* (2001., s T. Jukićem), *Osnove urbanističkog i graditeljskog zakonodavstva* (2006), *Urbanizam. Uvod u urbanističko planiranje* (2007) i dr. Jedan je od pokretača časopisa → *Prostor* koji od 1993. izdaje Arhitektonski fakultet u Zagrebu. Od 2020. je profesor emeritus Sveučilišta u Zagrebu, te član emeritus HATZ-a. Dobitnik je Nagrade »Fran Bošnjaković« (2014).

LIT.: *Dr. sc. Srećko Pegan, dipl. ing. arhitekture*. U: Sveučilište u Zagrebu Arhitektonski fakultet 1919./1920. – 1999./2000. Osamdeset godina izobrazbe arhitekata u Hrvatskoj. Zagreb, 2000., str. 242.

pejzažna arhitektura (krajobrazna arhitektura, perivojna arhitektura), arhitektura pretežno u organskom materijalu, nastala kao kreativno djelo čovjeka i djelomično prirode u vidu oblikovanog prostora u gradu, uza zgrade ili u krajoliku, nedjeljiva ili usko vezana uz arhitekturu i urbanizam. Nazivi sličnog ili istog značenja su perivojna arhitektura, vrtna arhitektura i parkovna arhitektura. Srodna su, ali različita značenja hortikultura, zelenilo, gradsko zelenilo, zelene površine, slobodni gradski prostori, otvoreni prostori, krajolik i kulturni krajolik.

Tipološki oblici pejzažne arhitekture obuhvaćaju velike površine od nekoliko stotina ili desetaka hektara do jednog ili nekoliko hektara koje se nazivaju parkovima, perivojima i vrtovima, a poznati su i drugi nazivi tipološkog razvrstaja kao što su parkovne šume, gradski gajevi, šetališta, groblja i dr. Premda se nazivi park, perivoj i vrt katkada rabe kao sličnoznačnice, postoji uočljiva, a katkada i znatna razlika. Tako se npr. naziv perivoj u hrvat-

skom jeziku rabi od XVI. st. i pripisuje se peripateitičkoj školi (prema grčkom περιπατος; šetnja, šetaliste) kao ishodištu pojma koji taj naziv obuhvaća.

Perivoj je projektirani prostor, samostalan ili vezan uza zgradu, istaknutoga konceptualno-kreativnoga likovnog izričaja sa sađenim nasadima – gradski perivoji, perivoji dvoraca i ljetnikovaca, lječilišni perivoji, perivojni trgovi i dr. *Park* je prirodni planirani pejzažni prostor velike površine, s autohtonim prirodnim i sađenim nasadima – rekreacijski ili sportski park, zabavni park, spomen-park, nacionalni park, park prirode. *Vrt* je projektirani prostor proširenja zgrade (različit od povrtnjaka), najčešće vezan uza stanovanje, razmjerno malene površine – vrt vile ili stambene zgrade, ali i botanički vrt i zooški vrt. Perivoj može biti i park i vrt, vrt može biti perivoj ali nije park, a park nije ni vrt ni perivoj. U kasnosrednjovjekovno i renesansno doba parkom (*parc*) su se u Francuskoj nazivale lovačke šume, a poslije se ta riječ počela rabiti za planirane pejzažne površine u gradu te je prenesena i u druge jezike.

Obilježje pejzažne arhitekture jest interdisciplinarnost jer osim tehničkih disciplina (urbanizam i prostorno planiranje, arhitektonsko projektiranje) obuhvaća humanistička znanja (povijest umjetnosti, arhitekture i pejzažne arhitekture; zaštita kulturnog nasljeđa) te biotehničke i prirodne discipline (dendrologija, fitocenologija, ekologija, pedologija i dr.).

Razvoj pejzažne arhitekture u svijetu

Iako se vrtovi i perivoji pojavljuju već u Mezopotamiji (Semiramidini viseći vrtovi, Edenski vrt) i Egiptu (geometrijski koncept proizašao iz sustava kanala i bazena za natapanje), dokumentirana povijest pejzažne arhitekture počinje u antičko rimsko doba. Stari Rim ostavio je u nasljeđe vrt (*hortus*) i vrt okružen trijemom (*peristil*) kuće za stanovanje, velike pejzažne perivoje vila (*horti*) i svete gajeve. Zatvoreni ograđeni vrtovi (*hortus conclusus*) srednjovjekovno su nasljeđe u sklopu samostana (meditativni vrtovi) i utvrđenih dvoraca (voćnjaci te vrtovi ljekovitih i začinskih trava).

Talijanski renesansni perivoj (XV–XVI. st.) ishodište je europske pejzažne arhitekture novoga doba. Vrt postaje proširenje interijera i prostor stanovanja na otvorenome. Njegova su prepoznatljiva obilježja smještaj na padinama, osna simetrija, ortogonalni tlocrt, arhitektonski oblici orezanoga nasada (topiariji, bosketi), artifičijelni oblici vodenih površina i tokova (vodeni lanci, zrcala, vodoskoci), skulpture, monokromnost (bez cvijeća), površina od nekoliko do desetak hektara.

Francuski barokni perivoj, istodobno park u širem opsegu (XVII–XVIII. st.) prostire se na nekoliko stotina hektara, dio je velike pejzažne kompozicije prevladavajuće nizinskoga krajolika. U pogledu iz

PEJZAŽNA
ARHITEKTURA,
klaustar benediktinskoga
samostana, Lokrum

dvorca u jednoosnoj kompoziciji sagledava se cjelina perivoja, a park se stapa s krajolikom. Prepoznatljivost perivojnog dijela uz dvorac veliki su partnerni urešni vrtovi, kanali, bazeni, vodokosci, skulpture, šišane aleje, boskete i dr., tlocrtno u obliku ortogonalnog rastera (pravac i pravi kut), a u nastavku prirodne i sađene šume autohtonoga drveća s uređenim putovima, paviljonskim građevinama i odmorištima.

Pejzažni (engleski) perivoj (XVIII–XIX. st.) napušta ortogonalni geometrizam, a na prvi pogled i artifičijelno oblikovanje, prirodu ne podređuje sebi nego uči od nje i slijedi njezina pravila oblikovanja, smatrajući da je sve prirodno savršeno i lijepo. Iako se doživljava prirodno, sve je kreirao čovjek na nekoliko desetaka ili stotinjak hektara, tako da kreirana priroda perivoja izgleda kompozicijski savršena negoli prirodna. Krivulja (engl. *line of beauty*), a ne više pravac, polazište je pejzažnog oblikovanja, nasadi i voda su u prirodnim oblicima, a paviljonske građevine rijetke su i točkasto smještene u gajevima. Pejzažni engleski perivoj ishodište je romantičarskog perivoja i javnih gradskih perivoja XIX. st.

Pejzažno oblikovanje u XX. st., u skladu s načelima modernističkoga urbanizma i arhitekture, prednost daje funkcionalnomu napuštajući monumentalno i ornamentalno, a uspješne izvedbe bliske su engleskom pejzažnom perivoju. Kraj XX. st. i početak XXI. st. obilježeni su traganjem za identitetom, novim mogućnostima i suvremenom redefinicijom pejzažne arhitekture u duhu tradicije i kontinuiteta do sredine XX. st. Pojavljuju se mnogobrojne nove tendencije temeljene na umjetničkim koncepcijama, ali više kao pojedinačni pokušaji negoli novi stil. U prva dva desetljeća XXI. st. pejzažna arhitektura (engl. *landscape design*) postaje općeprihvaćen pristup arhitektonskog promišljanja, u širokom rasponu od zgrada do gradova i krajolika.

Razvoj pejzažne arhitekture u Hrvatskoj

Perivojna se arhitektura u Hrvatskoj razvijala istodobno s europskom – sjeverna Hrvatska pod kulturnim srednjoeuropskim utjecajem (Beč), a jadranska pod kulturnim utjecajem antičkoga Rima, poslije Venecije i Italije. U Hrvatskoj nije bilo velikih kraljevskih perivoja, ali se održao višestoljetni kontinuitet perivojne arhitekture i urbane kulture s mnogobrojnim manjim perivojima, izgledom prilagođenima ambijentu i mjerilu prostora. Dvadeset i pet stoljeća urbane kulture na tlu Hrvatske (od prvih grčkih gradova u IV. st. pr. Kr.) utjecalo je i na razvoj i pojavnost pejzažne kulture. U dugom vremenskom rasponu od antičkoga do suvremenoga doba najvrjednije perivojno nasljeđe, koje posjeduju europsku i svjetsku prepoznatljivost, jesu dubrovački renesansni perivoji ljetnikovaca (XV–XVII. st.), pejzažno-romantičarski perivoj Maksimir u Zagrebu (XIX. st.) te Perivojna (Lenucijeva) potkova u Zagrebu kao slijed perivojnih trgova (kraj XIX. st.

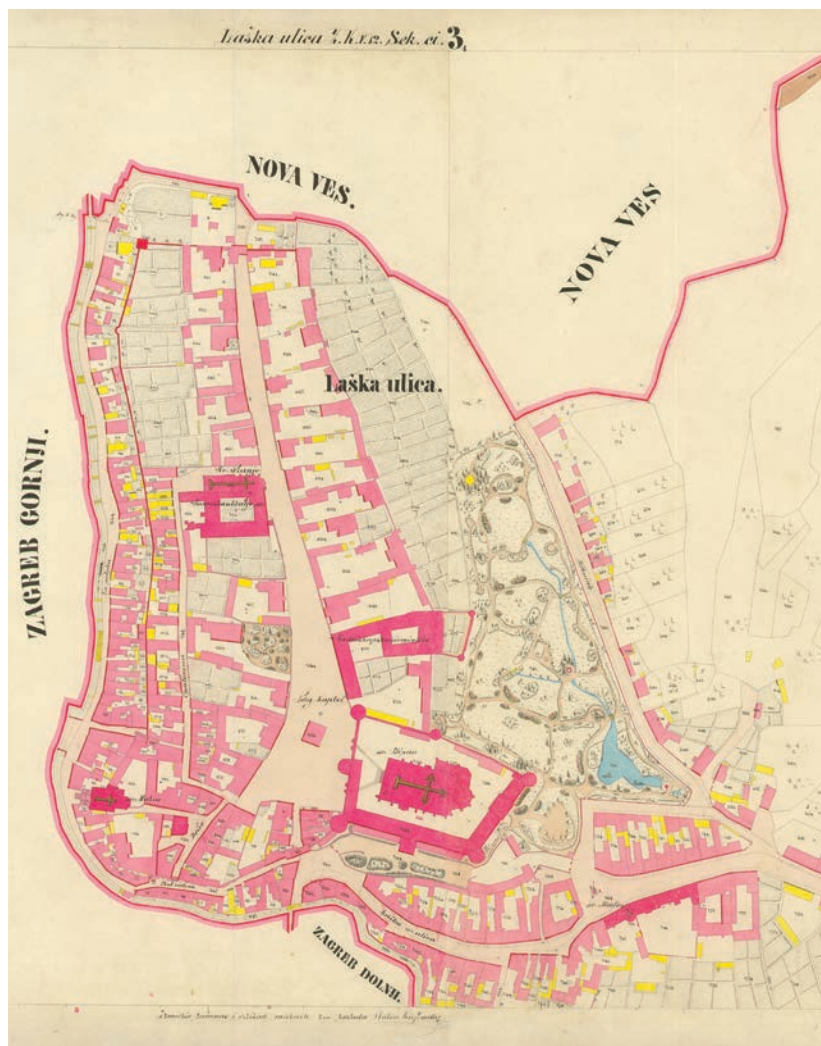

i početak XX. st.). Od nacionalne važnosti ističu se perivoji dvorca sjeverne Hrvatske (XVIII–XIX. st.), javni gradski perivoji (druga polovica XIX. st. i prva polovica XX. st.) te groblja, lječilišni perivoji i perivojni grad Opatija iz istog razdoblja. Dokumentiranu povijest pejzažne arhitekture u Hrvatskoj može se pratiti od kasnoga srednjega vijeka (klastarski vrtovi samostana i maleni ograđeni vrtovi plemićkih gradova – burgova). Izdašni povijesni izvori, očuvane perivojne građevine i ostatci perivoja potječu od renesansnoga doba, od kada u Hrvatskoj u kontinuitetu teče razvoj pejzažne arhitekture do suvremenoga doba.

Renesansni perivoji dubrovačkih ljetnikovaca

Većina dubrovačkih ljetnikovaca izgrađena je tijekom XV. i XVI. st. u gotičko-renesansnom i renesansnom stilu, a gradnja se nastavila i u baroknom XVII. st. Perivoj je dio ladanjskoga sklopa ljetnikovca koji čine stambena zgrada, gospodarske zgrade, kapelica, pristanište za čamce (orsan) i perivoj. Uz ljetnikovce gospodarskoga tipa (*casa padrone*) postojali su korisni vrtovi, a uz ljetnikovce za ladanje i ugodu (*casa grande*) uređivali su se perivoji. Iako su nastali pod utjecajem talijanske renesansne umjetnosti, perivoji na dubrovačkom području nisu preslika talijanskih perivoja renesansnih vila, već autohtona inačica europske renesansne perivojne arhitekture. Razvio se i udomaćio perivoj u kojem se isprepleću renesansne ideje prilagođene povijesnim, kulturnim, socijalnim i prirodnim obilježjima dubrovačkoga područja. Tu posebnost smatra se hrvatskim doprinosom europskoj perivojnoj umjetnosti renesanse. Osim općih renesansnih obilježja u dubrovačkim se perivojima isprepleću srednjovjekovno nasljeđe samostanskih vrtova, tradicija ladanja, vinogradarstva i poljodjelstva te kasnosrednjovjekovna dubrovačka tradicija urbanističkoga planiranja i gradogradnje (Dubrovnik, Ston).

PEJZAŽNA
ARHITEKTURA,
Arboretum Trsteno,
Dubrovnik
foto: T. Plazibat / CROPIX

PEJZAŽNA
ARHITEKTURA,
kastastarski plan Laške
(danas Vlačke) ulice, Kaptola
i parka Ribnjaka, 1862.,
Muzej grada Zagreba
(MGZ-83079/2,
MGZ-83079/4)

Talijanski i dubrovački perivoji pokazuju sličnosti: istodobno pojavljivanje (XV. st.), nedjeljivosti vile-ljetnikovca i perivoja, terase s pogledom na krajolik, društveni i kulturni život u perivoju. Postoje i razlike: talijanski su perivoji dva do deset puta veći od malenih dubrovačkih (pola do jednoga hektara), jednoosne su tlocrtne kompozicije (dubrovački to nisu), monokromnost (nema cvijeća), topiarni nasadi (šišani oblici), skulpture, vodene atrakcije (vodeni lanci, vodokoci, fontane, vodena ogledala), kojih nema u dubrovačkim perivojima ili su tek u skromnim oblicima. Prepoznatljivi su za dubrovačke perivoje more (u neposrednoj blizini ili u pogledu), kamena gradnja (visoki i niski zidovi) na maloj površini perivoja, odrina (pergola), polikromnost (cvijeće, normansko-arapski utjecaj), utilitarno raslinje (vinova loza, voće, povrće), natpisi u kamenu.

Osim što je najveći (1,7 ha) perivoj uz ljetnikovac Gučetić-Gozze u Trstenom jedini je dubrovački perivoj jednoosne tlocrtne kompozicije, koja je započeta već 1494., nekoliko godina prije negoli u Francuskoj (dvorac Gaillon, oko 1500). Status arboretuma dobio je sredinom XX. st. zbog dobre očuvanosti te

mnoštva i raznolikosti biljnih vrsta. U perivoju se prepoznaje pet stoljeća dug kontinuitet s isprepletanjem gotičko-renesansnih, renesansno-baroknih, historicističkih i romantičarskih tragova mediteranskoga perivojnoga umijeća.

U prošlosti je bilo više od 250 ljetnikovaca s perivojima. Samo na prostoru Rijeke dubrovačke evidentirano je 50, a veći ih je broj u Gružu, na Lopudu i Šipanu, na Brsečinama, u Orašcu i dr. Sačuvano je malo ljetnikovaca u dobrom stanju i još manje perivoja. Samo ih je nekolicina obnovljena i u dobrom je stanju (Gučetić-Gozze u Trstenom, Bona-Caboga i Sorokočević u Rijeci dubrovačkoj, Gundulić u Gružu i još neki), a mnogi čekaju obnovu i suvremenu uporabu. Većina je nekadašnjih perivoja uništena novom izgradnjom na površini perivoja i u neposrednom okruženju.

Barokni perivoji u Hrvatskoj

Zbog nesigurnih političkih prilika nakon turskih ratova, bilo je malo izvedenih baroknih perivoja. Usprkos tomu nove su europske barokno-prosvjetiteljske ideje brzo doprle u Hrvatsku i našle svoje promicatelje. Zagrebački Maksimir svakako je najveći vizionarski perivojno-pejzažni pothvat u barokno doba u Hrvatskoj. Zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac bio je najveći promicatelj baroknih perivojnih ideja u Hrvatskoj potkraj XVIII. st. Dobro je poznao europske prilike u pejzažnoj arhitekturi te je u Hrvatsku donio tadašnju europsku perivojnu misao gradeći perivoje u kojima se čita barokna i klasicistička kompozicija dopunjena pejzažnim idejama, koje su već bile prenesene iz Engleske na europsko tlo. Njegovom zaslugom Hrvatska je potkraj XVIII. st. i početkom XIX. st. ušla u krug europskih zemalja rane perivojne kulture prosvjeteljskoga doba. Perivoj Maksimir u Zagrebu (barokna etapa 1787–94), perivoji dvoraca u Valpovu i Gornjoj Bistri, biskupski perivoj u Vlačkoj ulici u Zagrebu (nije sačuvan) i lječilišni perivoj u Stubičkim Toplicama najvrjednija su kasnobarokna ostvarenja perivojne arhitekture u Hrvatskoj.

Perivojna kultura dvoraca u Hrvatskoj – od kasnoga baroka do historicizma

Iako se tradicija dvoraca u Hrvatskoj može pratiti od rimskoga doba (*vilae rusticae*, Dioklecijanova palača), povijest hrvatskih dvoraca počinje od srednjega vijeka (plemički, tj. feudalni gradovi – burgovi u kontinentalnoj Hrvatskoj) i renesansnoga doba (ladanjski ljetnikovci na Jadranu). Dvorci su se gradili u sjevernoj (kontinentalnoj) Hrvatskoj od XVII. st. do kraja XIX. st. Do danas ih je sačuvano 200-tinjak. Vlasnici dvoraca dovodili su iz Beča i Budimpešte arhitekta, a graditelje i vrtlare pronalazili su diljem Austrijske Monarhije. Dvorci i perivoji u Hrvatskoj, premda skromniji i manji od većine u drugim europskim zemljama, pokazuju isprepletanje europske tradicije i lokalnih uvjeta stvorivši izvorna

PEJZAŽNA ARHITEKTURA, plan Maksimira, rad L. Zornberga prema zamisli biskupa Jurja Haulika, 1846., Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Zbirka zemljoviđa i atlasa (XI-SK-J-191)

djela hrvatske kulture dvoraca. Perivoji, voćnjaci i gajevi sastavnice su dvoraca i nedjeljivi su od njih. U rijetkim slučajevima okolni krajolik preuzeo je ulogu perivoja (Veliki Tabor, Gornja Stubica, Bilje). Perivoji su najčešće veličine od nekoliko do desetak hektara. Rijetki su veliki perivoji od nekoliko desetaka hektara (Našice, Opeka, Trakošćan, Valpovo). Od baroknih perivoja ističe se dvorac u Valpovu, uz koji su perivoj uokolo dvorca, perivojna šuma i lovačka šuma međusobno spojeni prepoznatljivim baroknim zvjezdolikim putovima iz 1780-ih. Trakošćan je najveći i najvrjedniji hrvatski romantičarski perivoj s park-šumom iz sredine XIX. st., sličan nekoliko godina mlađem Neuschwansteinu, poznatom bavarskom romantičarskom dvorcu s pripadajućim krajolikom. S kraja XIX. st. i početka XX. st. najvrjedniji perivoj je uz dvorac Opeka koji je zbog 200-tinjak različitih biljnih vrsta, oblikovnih vrijednosti i velike površine proglašen arboretumom. Potkraj XIX. st. i početkom XX. st. uz dvorce su se proširivali i uređivali perivoji, od kojih su se neki uspjeli znatnije očuvati do suvremenoga doba, primjerice Golubovec u Donjoj Stubici, Lužnica, Maruševac i Veliki Bukovec u Hrvatskom zagorju te Donji Miholjac, Našice i Valpovo u Slavoniji.

Biskupski perivoji XVIII. i XIX. stoljeća

Zagrebački biskupi od kraja XVIII. st. bili su promicatelji novih ideja u pejzažnoj arhitekturi. Maksimilijan Vrhovac, Aleksandar Alagović i Juraj Haulik zaslužni su za najljepše zagrebačke perivoje s kraja XVIII. st. i iz prve polovice XIX. st. Bili su prosvjetitelji svoga doba, urbanistički vizionari, vr-

sni poznavatelji pejzažnoga stvaralaštva u Europi, a djelomice i idejni kreatori perivoja. Zaslugom biskupa Vrhovca podignuti su biskupski barokni vrt u Vlačkoj ulici u Zagrebu (nije sačuvan), javni perivoj s park-šumom Maksimir u Zagrebu, lječilišni klasicistički perivoj u Stubičkim Toplicama (djelomice sačuvan) i pejzažni perivoj dvorca Golubovec u Donjoj Stubici (sačuvan). Biskup Alagović zaslužan je za nastanak biskupskoga perivoja Ribnjaka u Zagrebu (1830) i svojeg privatnog vrta (1822), oba u duhu bidermajerske perivojne kulture. Biskup

PEJZAŽNA ARHITEKTURA, plan perivoja dvorca Trakošćan iz 1858.

PEJZAŽNA
ARHITEKTURA, vidikovac
u perivoju Maksimir, Zagreb
foto: D. Krajač / CROPIX

Haulik dao je Maksimiru konačan pejzažno-romantičarski izgled (1838–47).

Javni gradski perivoji XIX. stoljeća

Na baroknoj, bidermajerskoj i romantičarskoj tradiciji pejzažnog oblikovanja u Hrvatskoj, a pod utjecajem perivojne kulture u Austrijskoj Monarhiji i zapadnoj Europi, nastajali su u hrvatskim gradovima i mjestima mnogobrojni javni perivoji, šetališta, perivojni trgovi, gradske šume i gajevi te lječilišni perivoji. Nije bilo grada ili većega mjesta u kojemu tijekom XIX. st. ili početkom XX. st. (do 1914) nije nastao barem jedan javni perivoj ili šetalište. Time se iskazivala potreba za javnim prostorima u gradu, koji će biti dostupni svim slojevima građanstva, te želja za oblikovanjem i uljepšavanjem gradova i mjesta. Bilo je to doba kada se njegovalo načelo nedjeljivosti urbanizma, arhitekture i pejzažne arhitekture. Pokretači osnivanja perivoja i šetališta u hrvatskim gradovima bili su biskupi, banovi, vojni zapovjednici gradova, gradonačelnici i ugledni građani koji su osnivali tzv. gradopoljepšavajuća društva. Zahvaljujući tomu, u Hrvatskoj su nastali perivoji često prije negoli u mnogim drugim europskim gradovima i mnogo bogatijim sredinama, ali prilagođeni lokalnim uvjetima i financijskim mogućnostima. Tada je Hrvatska bila u vrhu europskoga perivojnoga stvaralaštva – ne samo na razini ideje nego i izvedbe.

Prvi su se javni perivoji javili u hrvatskim gradovima u drugoj polovici XVIII. st. (Gradski vrt u Osijeku 1750., barokni Maksimir 1787). U prvoj polovici XIX. st. započeli su se podizati Južna i Sjeverna promenade u Zagrebu, danas Strossmayerovo šetalište (1813) i Vrazovo šetalište (1845); Pukovnijski vrt u Osijeku, danas Perivoj kralja Tomislava (1814); današnji Strossmayerov perivoj u Splitu (1808) i dr. Do punog je zamaha perivojnog oblikovanja u gradovima došlo u posljednjoj trećini XIX. st. i početkom XX. st. Tadašnji perivoji posjeduju obilježja kasnoga romantizma i historicizma. Najčešće su to različite interpretacije baroknog i klasičističkog te pejzažno-romantičarskog oblikovanja. To je razdoblje najplodnije u povijesti pejzažne ar-

hitekture u Hrvatskoj, kada su se podizali javni perivoji i perivojni trgovi, šetališta (promenade), lječilišni perivoji, botanički vrtovi, pejzažna groblja, ulični drvoredi, kao i vrtovi gradskih vila i palača, ulični predvrtovi stambenih zgrada, ali i perivoji uz ljetnikovce i dvorce izvan gradova ili na njihovim rubovima. Među perivojima ističu se (većinom sačuvani uz čestu promjenu naziva): u Zagrebu – Josipovac (Tuškanac) i Sofijin (Dubravkin) put, šetalište Prilaz (Đure Deželića), perivojni trgovi Lenucijeve potkove, Botanički vrt; u Osijeku – Generalski vrt, Donjogradsko šetalište, Sakuntala, Zrinjevac; u Splitu – park-šuma Marjan; u Puli – Maksimilijanov (Mornarički) park, Gradski park (*Parco Municipale*), park Monte Zaro i Valerijin park; u Rijeci – Park Mlaka (*Giardino Pubblico*), Elizabetin perivoj (Jadranski trg), Kazališni perivoj, Nadvojvodin perivoj (Park Vladimira Nazora, Nikole Hosta); u Bjelovaru – Trg Marije Terezije, Promenada Marije Valerije, Gaj Franje Josipa I., Perivoj Stjepana Radića, kolodvorski perivoj.

Po uzoru na Beč i druge srednjoeuropske gradove na mjestu kasnosrednjovjekovnih i renesansno-baroknih gradskih utvrđenja nastaju šetališta i perivoji – Južna i Sjeverna promenada u Zagrebu; današnje Šetalište Vatroslava Jagića u Varaždinu; Šetalište Marije Valerije (Promenada) i Vrbanićev perivoj u Karlovcu; perivoj Klasija u Slavonskome Brodu; perivoji uokolo Tvrđe u Osijeku (Pukovnijski vrt i Krešimirov perivoj); perivoji u Splitu (Đardin, Strossmayerov perivoj); Šibeniku (Đardin, perivoj Roberta Visianija); u Zadru (perivoji na bastionima Moro i Wagner, Blažekovićev, danas perivoj Vladimira Nazora) i dr.

Osim javnih perivoja i šetališta vrijedno je vrtno i perivojno nasljeđe vila i palača, najčešće s kraja XIX. st. i početka XX. st., primjerice vrtovi palača Gornjega grada na padinama Griča u Zagrebu, secesijski vrtovi u Osijeku (Europska avenija), floristički bogati i slikoviti vrtovi bogatih građana i pomorskih kapetana uz vile na Jadranu (Lovran, Mali Lošinj – Čikat, Orebić i dr.), građanski predvrtovi i vrtovi većih obiteljskih kuća u svim gradovima.

Opatija je s mnogobrojnim vrtovima i perivojima uza sanatorije, hotele i vile te javnim šetalištima jedinstven primjer klimatskoga lječilišta i novoga grada s kraja XIX. st. i početka XX. st. gdje su upravo pejzažna arhitektura i perivojna kultura nositeljice urbanističke zamisli. Veličinom i oblikovanjem ističu se: perivoj Angiolina (Kurpark), perivoj sv. Jakova, perivoj Franje Josipa I. (Margarita), obalno šetalište Franje Josipa I., šumsko šetalište Carmen Sylve, perivoj hotela Kronprinzessin Stephanie (Imperijal) i dr.

Maksimir

Maksimir u Zagrebu najveći je i najvrjedniji javni gradski perivoj u Hrvatskoj, značajan u kontekstu

europske perivojne umjetnosti. Njegove su osobite vrijednosti rano pojavljivanje, veličina i umjetnička vrijednost. Kao javni gradski perivoj javio se za europske prilike vrlo rano, potkraj XVIII. st. Do 1787., kada je započelo uređenje Maksimira u doba biskupa Vrhovca, javni gradski perivoji bili su rijetki (osim kraljevskih lovačkih šuma otvorenih građanima) pa se Maksimir smatra jednim od prvih javnih perivoja u Europi. Budući da su se u to doba podizali samo javnosti nedostupni perivoji uz plemičke dvorce ili kraljevske rezidencije, ideja o perivoju namijenjenomu građanima bila je tada vrlo napredna, nastala pod utjecajem prosvjetiteljskih ideja bliskih biskupu Vrhovcu, ali i po uzoru na carski bečki Prater i Augarten koji su se otvorili za građane, kao i na druga tada još rijetka javna šetališta. Sredinom XIX. st. kada je Maksimir dovršen (otvoren je javnosti 1847. u doba biskupa Haulika) perivoj je s pripadajućom park-šumom zauzimao površinu od 400 ha, što je približno polovica Bulonjske šume u Parizu ili dva puta veća površina od londonskoga Regent's Parka. Bila je to golema površina u odnosu na tada vrlo maleni grad Zagreb, koji je sredinom XIX. st. imao oko 15 000 stanovnika (Pariz je 1846. imao više od milijuna, a London 1841. 2 235 000 stanovnika). Pejzažno-romantičarski koncept iz 1830-ih i 1840-ih svrstava Maksimir u vrijedna europska umjetnička ostvarenja, što potvrđuju ugledni umjetnici koji su na Haulikov poziv došli u Zagreb (Michael Riedel, Franz Schücht, Leopold Philipp, Franjo Serafin Körbler, Joseph Käschnann, Antun Dominik Fernkorn, Anton Kothgasser i drugi), koji su se već dotad dokazali u Beču i Austriji na uređenju kraljevskih perivoja. Vrhovčeva prosvjetiteljska misao i Haulikov osjećaj za perivojnu arhitekturu doveli su zagrebački Maksimir u XIX. st. u vrh povijesne perivojne arhitekture u Europi.

Lenucijeva perivojna (Zelena) potkova

Na temelju druge regulatorne osnove Zagreba (1887), koja je imala obilježja idealnoga srednjoeuropskoga grada kasnoga XIX. st., ostvarena je prva urbana modernizacija Zagreba. Bila je to urbanistička vizionarska zamisao obnove i osuvremenjivanja grada nakon potresa 1880. Tada je u plan grada prvi put ucrtana cjelovita zamisao slijeda od sedam perivojnih trgova i botaničkoga vrta, tlocrtno u obliku slova U, poznatog pod nazivom Lenucijeva potkova (perivojna potkova, Zelena potkova). Taj perivojni potez dao je gradu prepoznatljivost u europskim mjerilima. Mnogobrojni su slični primjeri u europskim gradovima toga doba, ali oni su najčešće nastajali na mjestu srednjovjekovno-renesansno-baroknih utvrđenja koja su se u XIX. st. rušila i na njihovu su se mjestu uređivali javni perivojni prostori. Lenucijeva potkova nastala je na do tada neizgrađenim poljodjelskim prostorima u gradu kao izraz urbanističke zamisli koja nije bila u interesu privatnog kapitala i profita, nego u interesu

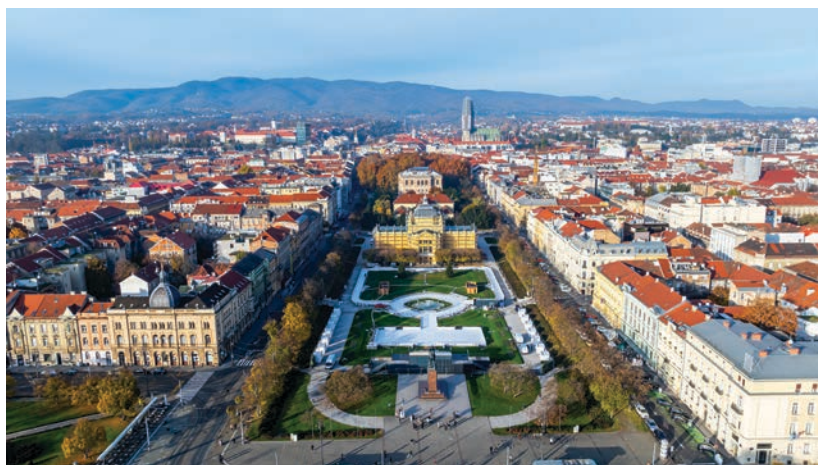
PEJZAŽNA ARHITEKTURA, situacijski plan perivoja Zrinjevac Milana Lenčića, oko 1885., Muzej grada Zagreba (MGZ-50760)

svih građana i ljepote grada. Zagrebačka je perivojna potkova najreprezentativniji primjer urbanističkoga planiranja i perivojnog oblikovanja Hrvatske s kraja XIX. st. i početka XX. st. kada su se podizali javni perivoji, šetališta, perivojni trgovi, botanički vrtovi, perivojne šume i gajevi. (→ Milan Lenčić)

Lječilišni perivoji

Uz izvore termalne vode počela su se potkraj XVIII. st. spontano, a u XIX. st. organizirano i planirano uređivati lječilišta u sjevernoj Hrvatskoj. Početke urbanistički planiranog uređenja lječilišnih mjesta u Hrvatskoj označava izgradnja Stubičkih Toplica (1811–14., arhitekt Christian Heinrich Vesterburg), kojih je vlasnik bio zagrebački biskup M. Vrhovac. Bile su jedno od prvih lječilišta u srednjoj Europi u

PEJZAŽNA ARHITEKTURA, Trg kralja Tomislava kao dio Lenucijeve potkove, Zagreb
foto: T. Krišto / CROPIX

PEJZAŽNA
ARHITEKTURA, plan
lječilišnog perivoja u Lipiku,
Ministarstvo kulture RH
(8746)

početku XIX. st. (Rogaška Slatina 1819., Bad Ischl 1822) te postale uzor za druga lječilišta u okruženju. Nakon dovršetka Stubičkih Toplica, počela su se uređivati mnogobrojna lječilišta s perivojima u Habsburškoj Monarhiji, pa tako i u Hrvatskoj (Varaždinske Toplice, Jamnica, Topusko, Daruvar, Krapinske Toplice i Lipik). Njihovi su perivoji konačan izgled dobili tek u drugoj polovici ili potkraj XIX. st. Središnji prostor lječilišnih mjesta uvijek je perivoj u kojem su paviljonski smještene lječilišne zgrade i drugi sadržaji. Perivoj ima ulogu trga i šetališta, vanjskog boravka i mjesta društvenog života. Najslikovitiji je bio lječilišni perivoj u Lipiku s kraja XIX. i početka XX. st., koji je nakon četiri desetljeća, uz mnogobrojne prekide i ratna razaranja u 1990-ima, obnovljen 2024.

Pejzažna arhitektura XX. stoljeća

Na početku XX. st., sve do Prvoga svjetskog rata, u gradovima i uz dvorce nastavilo se podizanje, dovršavanje i održavanje planiranih pejzažnih površina na tradiciji historicizma XIX. st. Među malobrojnim novim oblikovnim ostvarenjima na početku XX. st. ističu se pejzažna groblja u Varaždinu (započeto 1905) i Mirogoj u Zagrebu (→ Herman Bollé). Iz toga je doba pejzažna i perivojna preobrazba otočja Brijuna, iz močvarnoga zapuštenog krajolika u oblikovani krajolik, koje je 1983. proglašeno nacionalnim parkom.

Nakon 1918. bilo je malo novih većih perivoja, a naslijeđena se pejzažna arhitektura, zbog velikih troškova, sve teže odražavala. Među novim perivojima koji su promovirali protomodernu koncepciju ističu se perivojni trgovi – današnji Svačićev i Krešimirov trg u Zagrebu. Urbanističko rješenje Svačićeva trga u starom dijelu Donjega grada djelo je M. Lenucija (1904) i → Viktora Kovačića (1909) s pre-

poznatljivim kružnim drvoredom, a Zvonimir Kani uz kružni je drvored osmislio parterno hortikulturno rješenje (1956). Krešimirov perivoj u novo-planiranom istočnom dijelu Donjega grada, koji se gradio tijekom prve polovice XX. st., planirali su i projektirali 1937. arhitekt, urbanist i slikar → Josip Seissel te pejzažni arhitekt → Ciril Jeglič. Primjer je to ranoga modernističkog perivojnog oblikovanja, spoj tradicijske i modernističke pejzažne arhitekture. Perivoj je ulicom podijeljen u dva konceptualno različita prostora – južni, otvoreniji s krivudavim šetnicama te sjeverniji s tri prostorne, funkcionalne i konceptualne cjeline – dječje igralište (prvo u Zagrebu i Hrvatskoj), intimni introvertirani vrt (*giardino segreto*) i središnji dio u ulozu perivojnoga trga.

Afirmacijom arhitekture i urbanizma ranoga modernističkoga izričaja (1930-ih) te posebice kasne moderne (od 1950-ih) afirmirala se pejzažna arhitektura u Hrvatskoj modernističkih obilježja, oslobođena historicističkih predložaka. Širenjem gradova i izgradnjom mnogobrojnih velikih višestambenih naselja planirale su se i izvodile razmjerno velike pejzažne površine, urbani gajevi, dječja igrališta i rekreacijski parkovi, što je većim dijelom bila zamjena za negdašnje gradske perivoje, perivojne trgove i šetališta. Pejzažna arhitektura postajala je sve više i sve češće pejzažno planiranje »zelenih površina«, katkada i »zelenih pustinja«, gdje je bila važnija njihova površina po stanovniku negoli kvalitativne, oblikovne i sadržajne vrijednosti što je dovelo do često rabljenih naziva kao što su zelenilo, zelene površine i otvoreni prostori. Takve su pejzažne površine posjedovale ograničene ekološke učinke (rijetko su bile šume i gajevi) pa to nije moglo zadovoljiti potrebe grada i stanovnika jer su bile lišene estetskih, oblikovnih i sadržajnih vrijednosti. Upravo su takve neoblikovane i neodržavane površine otvarale put za novu izgradnju koja je povećavala urbanu gustoću i trošila prostore za javne namjene i potrebe. Istodobno su se projektirali i izvodili rekreacijsko-sportski parkovi (Bundek 1950-ih i Jarun 1970-ih i 1980-ih u Zagrebu), pejzažni gajevi stambenih naselja širom Hrvatske, pejzažna šetališta uz rijeke, perivoji uz javne zgrade i dr. Na vrsnoj i mnogobrojnoj perivojnoj tradiciji Zagreb urbanistički planira tzv. Plavu potkovicu u Novom Zagrebu, kao modernističku interpretaciju Lenucijevih potkove. Prostor se čuva već šest desetljeća, izvedeni su tek manji dijelovi bočnih poteza u naseljima Zapruđu i Sigetu (Park mladenaca, autor → Smiljan Klaić), a središnji veliki gradski park (između Sigeta i Travnog) čeka projekt i oživotvorenje.

Među mnogobrojnim se novim grobljima pejzažnim oblikovanjem ističu Miroševac u Zagrebu (1950-ih, J. Seissel, → Miroslav Kollenz), Lovrinac u Splitu (1970-ih, M. Kollenz, → Sonja Jurković), Gaj urni u Zagrebu (1980-ih, M. Kollenz, → Mladen Obad Šćitaroci). U drugoj polovici XX. st. afir-

mirali su se projektanti pejzažnih projekata – C. Jeglič (perivoj na Krešimirovu trgu, obnova Strossmayerova, Tomislavova i Starčevićeva trga, Zoološki vrt, ulice Medveščak i Zvonimirova, sjeverni dio Mirogoja, sve u Zagrebu), Zvonimir Fröhlich, S. Klaić (prvo dječje igralište na Trešnjevci, obnova Maksimira oko donjih jezera, Radnički dol, Park mladenaca, sve u Zagrebu), Z. Kani (osnivač prvoga samostalnog projektnog biroa za vrtno-pejzažnu arhitekturu u Zagrebu 1959), → Silvana Seissel (perivoji Gradske vijećnice i Zrazne bolnice, spomen-groblje Dotrščina, sve u Zagrebu), Angela Rotkvić (Vila Zagorje, naselje Travno u Zagrebu), → Dragutin Kiš (memorijalni park Jasenovac, spomen-park Seljačke bune u Gornjoj Stubici, Derenčinov trg i Gupčeva zvijezde te naselja Dugave i Slobostina u Zagrebu), Mira Halambek-Wenzler (pejzažno uređenje sportsko-rekreacijskih prostora – Jarun u Zagrebu, Šmidhenovo kupalište u Samoboru, Šoderica pokraj Koprivnice; park zračne luke Pleso u Zagrebu), S. Jurković (spomen-park Lovrinac u Splitu), i dr.

Potkraj XX. st. u Hrvatskoj se intenzivnije i studioznije započelo s istraživanjima i utvrđivanjem metoda obnove, objavom radova o perivojnom nasljeđu i projektiranju obnova pejzažne arhitekture, posebice povijesnih i zaštićenih javnih gradskih perivoja i perivoja ljetnikovaca i dvoraca (Bruno Šišić, M. Obad Šćitaroci, → Bojana Bojanić Obad Šćitaroci; lječilišni perivoj Lipik, Vrbanićev perivoj u Karlovcu, perivoj dvorca u Valpovu). Rat 1990-ih zaustavio je započete procese obnove, koji su intenzivno nastavljeni i razvijeni u prva dva desetljeća XXI. st.

Pejzažna arhitektura početka XXI. stoljeća

Nakon druge polovice XX. st., kada su u pogledu vanjskih prostora pretežno djelovali pejzažni arhitekti i pejzažisti, u XXI. st. *landscape* (krajolik, pejzaž) u svim svojim oblicima postaje arhitekturna tema od velikog interesa te arhitektonske koncepcije vrlo često proizlaze iz suvremenih svjetskih trendova pejzažne arhitekture koja obuhvaća jako široko djelovanje i kreiranje prostora – od zgrade i interijera do gradskih prostora i krajolika. Na takvim polazištima nastaju mnogobrojni projekti i izvedbe vanjskih prostora, katkada predizajnirani i s previše sadržaja, a kojima se obilježava nazočnost čovjeka kao oblikovatelja vanjskih prostora u gradovima, naseljima i krajolicima. Posvuda u Hrvatskoj, čak više u manjim gradovima nego u velikima, nastaju projekti za uređenje trgova, šetališta na obalama mora i rijeka (Morske orgulje i Pozdrav Suncu u Zadru, → Nikola Bašić), obalni perivoji (Umag), hotelski perivoji, muzeji (Vučedol u Vukovaru, Akvarij u Karlovcu), arheološki parkovi (Vučedol), spomen-obilježja, rekreacijski parkovi (Skatepark u Zadru), dječja igrališta (Samobor), groblja, poučne staze, vidikovci i paviljoni u krajoliku (Lonjsko polje), vodeni perivoji (fontane), *land art*

(Baška, Krk; → Smiljan Radić i Marcela Correa) i dr. Najmanje je projektirano i izvedeno velikih javnih perivoja.

Školstvo

Sve do 1930-ih stručnjaci za pejzažnu arhitekturu (vrtlari, umjetnički vrtlari i projektanti) školovali su se izvan Hrvatske, u gradovima Austrijske Monarhije. Prva vrtlarska škola u Hrvatskoj i u tadašnjoj Jugoslaviji otvorena je 1932. u Božjakovini pokraj Dugog Sela, u sklopu negdašnjega dvorskoga sklopa grofova Drašković. Isprva ju je vodio slovenski pejzažni arhitekt C. Jeglič dok su predavači bili mladi stručnjaci, budući nastavnici Gospodarsko-šumarskoga fakulteta u Zagrebu. Škola je djelovala do 1943. Nova srednja vrtlarska škola otvorena je 1959. u Marčanu (Vinici), u dvorcu i perivoju Abroretum Opeka. Potkraj XX. st. i početkom XXI. st. nekoliko je srednjih strukovnih škola gdje se školuje za zanimanje poljoprivredni tehničar – vrtlar.

Prvim školovanim pejzažnim arhitektom u Hrvatskoj smatra se S. Klaić, koji je 1940. diplomirao na Visokoj školi za pejzažnu arhitekturu u Berlinu. Začetke visokoškolske nastave pejzažne arhitekture u Hrvatskoj, isprva usmjerene na uzgojno-tehničke aspekte, predstavlja utemeljenje Zavoda za vrtlarstvo na Gospodarsko-šumarskome fakultetu u Zagrebu 1937 (osnivač i prvi predstojnik Zdravko Arnold), a 1958. se uz kolegije Hortikultura, Cvjećarstvo i Uzgoj ukrasnog bilja počeo predavati i kolegij Oblikovanje parkova i pejzaža. Nakon razdvajanja Šumarskoga i Agronomskoga fakulteta 1959., na novoosnovanom Poljoprivrednome fakultetu (→ Agronomski fakultet; sv. 2) 1968–85. pokrenut je interdisciplinarni poslijediplomski studij Oblikovanje pejzaža u suradnji s Arhitektonskim fakultetom u Zagrebu i Biotehničkim fakultetom u Ljubljani (Elza Polak, → Bruno Milić, J. Seissel,

PEJZAŽNA
ARHITEKTURA,
Trg kralja Petra Krešimira
IV., razglednica, 1941.,
Grafička zbirka Nacionalne
i sveučilišne knjižnice
u Zagrebu

PEJZAŽNA
ARHITEKTURA,
Rekreacijski sportski centar
na Jarunu, Zagreb
foto: B. Kovačev / CROPIX

Dušan Ogrin). Na Agronomskome fakultetu u Zagrebu osnovan je 1978. Zavod za ukrasno bilje, krajobraznu arhitekturu i vrtnu umjetnost te pokrenut studijski smjer Vrtlarstvo i oblikovanje pejzaža (utemeljitelj i pokretač → Vinko Jurčić); 1982. osnovan je fakultetski Centar za povijesne vrtove i razvoj krajobraza u Dubrovniku (utemeljitelji V. Jurčić i Bruno Šišić); 1996. u suradnji s nekoliko fakulteta iz Zagreba i Ljubljane pokrenut je studij Uređenje krajobraza (od akademske godine 2005/06. preddiplomski i diplomski studij Krajobrazna arhitektura, utemeljiteljica Branka Aničić), a 2006. poslijediplomski doktorski studij Krajobrazna arhitektura.

Na Šumarskome fakultetu u Zagrebu (→ Fakultet šumarstva i drvne tehnologije; sv. 2), od 1975. izvodio se u suradnji s Arhitektonskim fakultetom u Zagrebu poslijediplomski studij Oblikovanje parkovnih i prirodnih rekreacijskih objekata. Od 2003/04. u sastavu Šumarskog odjela postoji izborni profil studija Zaštita prirode, prostorno planiranje i hortikultura, koji je 2005/06. reorganiziran u preddiplomski i diplomski studij Urbano šumarstvo, zaštita prirode i okoliša, a od 2009. postoji i istoimeni smjer poslijediplomskoga doktorskoga studija Šumarstva. Na tim se studijima i danas odvija nastava iz područja pejzažnog oblikovanja, uza sudjelovanje nastavnika s drugih fakulteta.

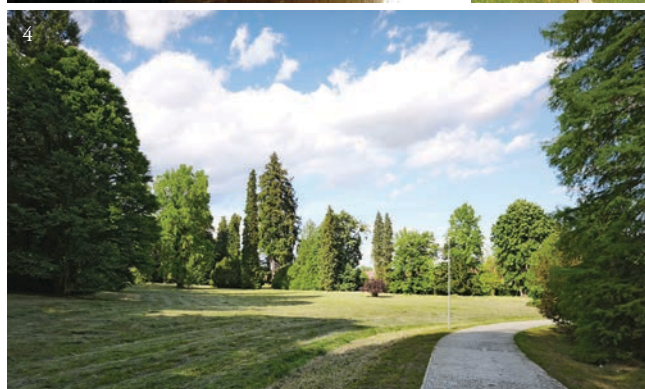
Zagrebački je → Arhitektonski fakultet od početka razvoja područja uređenja krajolika i pejzažnog oblikovanja uključen u nastavu na međufakultetskim poslijediplomskim studijima (najprije sa zagrebačkim Agronomskim fakultetom i Fakultetom biotehničkih znanosti iz Ljubljane, potom i sa Šumarskim fakultetom iz Zagreba). Od 1989. postupno se u redovitu nastavu Arhitektonskoga fakulteta uvodi niz kolegija iz područja pejzažne arhitekture (M. Obad Šćitaroci nositelj je prvih kolegija i utemeljitelj Kabineta), od 1999/2000. pri

Katedri za urbanizam (danas Katedra za urbanizam, prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu) postoji Kabinet za parkovnu (danas pejzažnu) arhitekturu, u organizaciji kojega se predaju teorijski i vježbovni kolegiji: Perivojna arhitektura (M. Obad Šćitaroci) i Perivojno oblikovanje (B. Bojanić Obad Šćitaroci) na preddiplomskome studiju Arhitektura i urbanizam, a na diplomskome studiju kolegiji Suvremena perivojna arhitektura (B. Bojanić Obad Šćitaroci), Primjena materijala i konstrukcija u perivojnoj arhitekturi (Damir Krajnik), Zaštita i obnova povijesnih perivoja (M. Obad Šćitaroci), Radionica pejzažne arhitekture (B. Bojanić Obad Šćitaroci) i Pejzažno planiranje (Sanja Gašparović).

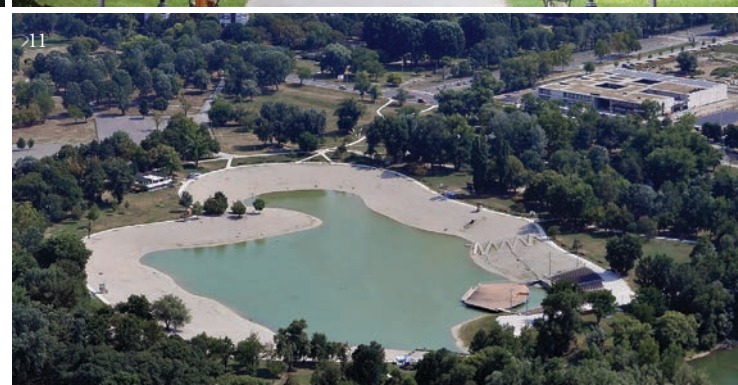
Od 1997. na Arhitektonskome fakultetu postojao je poslijediplomski studij Prostorno planiranje, urbanizam i parkovna arhitektura (voditelji → Srećko Pegan, S. Jurković), koji je 2010. preustrojen u doktorski studij. Jedinствeni doktorski studij Arhitektura i urbanizam uveden je 2018. te je u sklopu njega pejzažna arhitektura jedna od pet znanstvenih grana u znanstvenom polju Arhitektura i urbanizam.

Publicistika

Za povijest perivojne arhitekture u Hrvatskoj značajni su članci koje je Mihail von Kunič objavljivao do 1835. u bavarskom časopisu *Allgemeine deutsche Gartenzeitung*. Opisi vrtova i perivoja u Zagrebu, Varaždinu i Karlovcu, kao i nekih perivoja dvoraca sjeverne Hrvatske pouzdan su izvor za istraživanje perivojnoga stvaralaštva iz doba bidermajera (1815–48). Potkraj XX. st. i početkom XXI. st. objavljene su mnoge knjige, enciklopedijski tekstovi i znanstveni članci s temama pejzažne arhitekture. Ističu se sljedeći naslovi: *Perivoji i dvorci Hrvatskoga zagorja* (1989), *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja* (1991) i *Hrvatska parkovna baština – zaštita i obnova* (1992) M. Obada Šćitarocija te *Dvorci i perivoji u Slavoniji* (1998), *Vrbaničev perivoj u Karlovcu* (2003), *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću* (2004) i *Dvorac Golubovec u Donjoj Stubici* (2008) u suautorstvu B. Bojanić Obad Šćitaroci i M. Obada Šćitarocija, kao i njihovi tekstovi o hrvatskom perivojnom naslijeđu u: *Encyclopedia of Gardens – History and Design* (2001), *Oxford Companion to the Garden* (2006) i *Stadtparks in der Österreichischen Monarchie 1765–1918* (2007). Među monografskim se djelima ističu *Trsteno* (1953) Aleksandra Ugrenovića, *Perivoj Gučetić u Arboretumu Trsteno* (1979) Ane Deanović, *Maksimira* (1992) Olge Maruševski i S. Jurković, *Zagrebačka Zelena potkova* (1996) Snješke Knežević, *Obnova dubrovačkog renesansnog vrta* (1981), *Dubrovački renesansni vrt* (1991), *Vrtni prostori povijesnog predgrađa Dubrovnika* (2003) i *Dubrovnik Renaissance Gardens* (2008) Brune Šišića, *Islamski vrtovi i dvorovi* (2004) Sene Sekulić-Gvozdanović, *Park ostvarenja sna* (2004) S. Jurković, *Opatija – urbanistički razvoj i*

PEJZAŽNA ARHITEKTURA – 1. klaustar dominikanskoga samostana, Dubrovnik; 2. perivoj ljetnikovca Sorkočević, Dubrovnik, *foto: T. Krišto / CROPIX*; 3. dvorac Prandau-Normann s perivojem, Valpovo, *foto: I. Rajković*; 4. perivoj dvorca Opeka, Marčan; 5. dvorac Trakošćan s perivojem, *foto: Ž. Hajdinjak / CROPIX*; 6. dvorac Lužnica kraj Zaprešića, *foto: N. Markičević / CROPIX*; 7. perivoj vile Angioline, Opatija, *foto: D. Škomrlj / CROPIX*; 8. toplice Lipik – Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju, *foto: B. Kovačev / CROPIX*; 9. perivoj Maksimir, Zagreb, *foto: N. Šimić / CROPIX*; 10. perivoj Maksimir, Zagreb, *foto: M. Todorov / CROPIX*; 11. rekreacijski sportski park na Bundecku, Zagreb, *foto: S. Vrančić / CROPIX*

perivojno naslijeđe (2004) i *Opatijski gradski perivoji* (2010) Koraljke Vahtar-Jurković, *Otok na kojem cvjetaju limuni – vrtovi nadvojvode Maksimiliana Habsbuškog na otoku Lokrumu* (2022) Mare Marić. U enciklopedijama LZ-a objavljeni su članci Vrtne arhitektura u *Enciklopediji likovnih umjetnosti* (A. Deanović, 1966), Vrtne umjetnost u *Enciklopediji hrvatske umjetnosti* (M. Obad Šćitaroci i B. Bojanić Obad Šćitaroci, 1996), te Vrtovi, perivoji i parkovi u *Tehničkoj enciklopediji* (M. Obad Šćitaroci, 1997).

Strukovno udruživanje

U Zagrebu je 1932. pokrenuto Hortikulturno društvo kojega su članovi bili sveučilišni profesori iz područja botanike, vrtlarstva, vlasnici povijesnih zgrada i vrtova i drugi koji su se zanimali za unapređenje i podizanje vrtova i perivoja. Društvo je izdalo časopis *Naš vrt* (1934–41); obnovljeno je 1954. pod nazivom Hortikulturno udruženje NR Hrvatske (od 1976. Hortikulturno društvo Hrvatske; prva predsjednica E. Polak), a izdavalo je časopis *Hortikultura* (1955–96; tijekom prekida u radu društva 1962–76., časopis je izlazio u Splitu). Godine 1983. osnovano je Udruženje krajobraznih arhitekata Jugoslavije (prvi predsjednik D. Ogrin). Nakon raspada Jugoslavije, osnovano je 1992. → Hrvatsko društvo krajobraznih arhitekata u Zagrebu (prva predsjednica S. Jurković), koje do danas djeluje s ciljem afirmiranja i razvijanja krajobrazne arhitekture, održivog uređenja prostora, očuvanja i zaštite krajobraza, prirode i čovjekova okoliša te podizanja razine kvalitete življenja i kulture. Arhitekti projektanti pejzažne arhitekture članovi su → Udruženja hrvatskih arhitekata (UHA) i → Društva arhitekata Zagreba (DAZ). U drugoj polovici XX. st. bila je nekolicina projektanata pejzažnih i perivojnih prostora, a u XXI. stoljeću njihov se broj znatno povećao. Djelatnost pejzažne arhitekture uključena je u → Hrvatsku komoru arhitekata

PELIVAN, Lea

foto: M. Keber / CROPIX

Hotel Amarin iz 2016.,
Rovinj

foto: G. Šebelić / CROPIX

(pravna osoba s javnim ovlastima, osnovana 2009), a krajobrazni arhitekti dragovoljno pristupaju članstvu Komore i imaju pravo upisa u imenik krajobraznih arhitekata.

LIT.: M. Petricioli: *Povijesni razvoj zadarskih vrtova i perivoja*. Zadar, 1989. — *Zelenilo grada Zagreba* (zbornik radova). Zagreb, 1990. — N. Grujić: *Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja*. Zagreb, 1991. — I. Gostl: *Zagrebački perivoji i promenade*. Zagreb, 1994. — M. Grgurić: *Parkovna baština Rijeke* (katalog izložbe). Rijeka, 1996. — D. Grgurević (ur.): *Povijesni vrtovi, perivoji i parkovi primorske Hrvatske* (zbornik radova). Split, 1998. — D. Kiš: *Hrvatski perivoji i vrtovi*. Zagreb, 1998. — D. Gucunski: *Osječki perivoji i drvoredi*. Osijek, 2002. — *Gradska šetališta Hrvatske*. Zagreb, 2003. — N. Grujić: *Vrijeme ladanja*. Dubrovnik, 2003. — C. Fisković: *Vrtovi orebičkih kapetana i brodovlasnika*. Orebić, 2005. — M. Obad Šćitaroci (ur.): *Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima* (zbornik radova). Zagreb, 2005. — N. Grujić (ur.): *Kultura ladanja* (zbornik radova). Zagreb, 2006. — M. Obad Šćitaroci, N. Božić (ur.): *Dvorci i ljetnikovci – kulturno naslijeđe kao pokretač gospodarskog razvoja* (zbornik radova). Zagreb, 2006. — *40 godina Studija krajobrazne arhitekture*. Jubilarni zbornik. Zagreb, 2008. — *Prostorne i razvojne mogućnosti kulturnog naslijeđa* (zbornik radova). Zagreb, 2015. — M. Obad Šćitaroci, M. Anastazija Kovačević: *Arboretum Trsteno. Perivoj renesansnog ljetnikovca*. Art Bulletin HAZU, (2014) 64, str. 101–131. — *Dr. sc. Bruno Šišić. Dubrovački krajobrazni arhitekt* (zbornik radova). Dubrovnik, 2018. — N. Grujić: *Dubrovačka ladanjska arhitektura*. Zagreb, 2021. — P. Pereković, M. Kamenečki: *Hortikulturno društvo u Zagrebu. Osnatak, djelovanje i doprinos struci*. Glasnik Hrvatskog botaničkog društva, 9(2021) 1, str. 16–37.

B. Bojanić Obad Šćitaroci, M. Obad Šćitaroci

Pelivan, Lea (Split, 30. VIII. 1976), arhitektica, predstavnica suvremenog arhitektonskog izraza mlađe generacije.

Diplomirala je 2001. na → Arhitektonskome fakultetu u Zagrebu. U arhitektonskom birou Studio-Studio u Splitu radila je 2002–04., potom se preselila u Zagreb gdje je s → Tomom Plejićem osnovala vlastiti biro Studio UP. Uz projektantski posao 2005–08. radila je kao vanjska suradnica na Arhitektonskome fakultetu u Zagrebu, a 2009–18. kao predavačica na Građevinsko-arhitektonskome fakultetu (→ Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije) u Splitu. Od 2018. zaposlena je na zagrebačkom Arhitektonskome fakultetu na Katedri za arhitektonsko projektiranje. Kao gošća predavačica održala je niz predavanja na fakultetima u SAD-u, Portugalu, Belgiji, Njemačkoj, Austriji, Italiji i dr. U projektima koje odreda izvodi s T. Plejićem objedinjuje iskustva lokalne moderne tradicije s internacionalnim kretanjima. Među ostvarenjima u Splitu ističu se poslovno-stambeni blok u Ulici Hrvatske mornarice 1H–K na Sukoššanu (2007–09) i rekonstrukcija i unutarnje uređenje hostela Golly & Bossy u secesijskoj zgradi Savo na Morpurgovoj poljani 2 (2010). Izvan Splita realizirali su: zgradu Gimnazije Fran Galović sa sportskom dvoranom u Selingerovoj 3A u Koprivnici (2007), poslovnu zgradu Spectator grupe na Radničkoj cesti 45 u Za-